

België: hoe dierbaar kan het nog zijn?

Vooraf

We leven in een boeiend land. Het werd al vaker een modelstaat genoemd. De laatste maanden echter, met de moeizame regeringsvorming, is het idee steeds meer ingang gaan vinden dat het beter zou opgesplitst worden.

Dat zou vooreerst al moeilijkheden opleveren om in en rond Brussel en langs de taalgrens Nederlands- en Franssprekenden te scheiden. Er zouden sowieso anderstalige minderheden overblijven in beide deelstaten. En is splitsen geen achterhaald streven geworden, nu er zich intussen al zo veel anderstaligen bij ons hebben gevoegd, in het Europa van vandaag? Weinig jongeren vragen zich nog af of ze nu Belg, Vlaming/Waal of Europeaan zijn. Zij voelen zich *zichzelf én wereldburger*.

Intussen wordt gedebatteerd over ongeveer de zesde staatshervorming. Welke bevoegdheden moeten de deelstaten hebben, wat moet federaal blijven of het weer worden? En wat zijn nu eigenlijk die deelstaten? Want we hebben zowel drie Gewesten als drie Gemeenschappen, en die dekken elkaar niet volledig.

Deze staatsstructuur lijkt principieel een onontwarbaar kluwen, en is het in de loop der jaren ook steeds meer geworden. Toch bevat ons Belgisch federaal concept uitgangspunten die internationaal tot voorbeeld zouden kunnen strekken, als zij maar consequent doorgedacht en zo eenvoudig en transparant mogelijk doorgevoerd zouden worden. Een idealistische blik vanop enige afstand levert voor mij, als buitenstaander-niet-politicus-noch-politicoloog, het volgende beeld op.

Identiteit

Veel gevoeligheden in de communautaire discussie hebben te maken met identiteit. Wat betekent het, Waal, Vlaming, Belg te zijn?

Het begrip identiteit dekt vele ladingen. Het kan wijzen op het belijden van een bepaalde godsdienst of het zich verbonden weten met een of andere taal of een *culturele* traditie. Bijvoorbeeld wordt de hoofddoek vaak gedragen als uiting van de ‘moslimidentiteit’. Het kan ook bedoeld zijn als het *burgerschap* van een bepaalde staat, een lidmaatschap van een rechtsgemeenschap. Ik heb de Belgische nationaliteit en dito identiteitskaart. Of het kan gebruikt worden als een *etnisch* toebehoren tot een bepaald volk. “Ik ben Vlaming en daar ben ik fier op”, zeggen sommigen. Israël wil als staat zijn Joods karakter veilig stellen.

Maar in zijn *werkelijke* betekenis slaat identiteit in de eerste plaats op het eigen zelf, de *eenzelvigheid*, de persoonlijkheid die men is. Groepsidentiteiten brokkelen in onze tijd steeds meer af. Mensen willen persoonlijke keuzes maken en niet meer onderworpen zijn aan groepsdwang. “Identiteit” zou dan ook moeten teruggebracht worden tot wat het *is*: tot het feit dat ieder mens een uniek, onvervangbaar, zelfstandig denkend en mondig individu is, dat zich kan identificeren met wat het zelf wil. Dit *identificeren* is een actief proces.

Van de drie eerstgenoemde begripssferen sluit de tweede, middelste, het nauwst aan bij de laatstgenoemde, eigenlijke betekenis van ‘identiteit’. We erkennen elkaar als medeburgers omdat we een gelijkaardig uniek mens zijn als het onze ook in de ander herkennen. Elke *burger van een staat* heeft een aantal rechten gewoon omdat hij mens is, en in principe zijn alle Belgen *gelijk* voor de wet. Bij verkiezingen heeft ieder één stem, ongeacht talenten, afkomst, rijkdom, taal of machtspositie. *Nationaliteit* zou enkel met dit *burgerschap* mogen verbonden worden, en ook vlot moeten verkrijgbaar zijn voor nieuwkomers. Hoe zij zich verder verbonden blijven voelen met hun ‘roots’ of hun culturele tradities, hoeft daarin geen rol te spelen en behoort tot hun persoonlijke vrijheid. Daarom stelt zich dan ook de vraag of

een beperkt ‘migrantenstemrecht’ of een dubbele nationaliteit wel zo zinvol zijn als nationaliteit op deze wijze herleid wordt tot het *burgerschap van de inwoners* van een staat. Het blijkt dat vele migranten steeds minder persoonlijk bezwaar gaan hebben tegen het Belg worden.

Culturele aspecten, zoals taal, godsdienst, tradities en gewoontes bepalen niet iemands identiteit. Integendeel, mensen van nu willen in *vrijheid* hun eigen gebruiken en levensopvattingen ontwikkelen. Ik bepaal zelf tot welke groep(en) ik wil behoren, vanuit mijn identiteit, en niet omgekeerd. In deze zin is *elke burger een minderheid*. Staten die voorschrijven hoe je moet denken of geloven, om het even of die staatsideologie nu atheïstisch of religieus is, schenden principieel de mensenrechten.

Nog minder gemakkelijk voelen we ons als onze identiteit of die van anderen gekoppeld wordt aan etnische afkomst, volk, geslacht, of, erger nog, ras. Ook deze **biologische eigenschappen** bepalen niet onze identiteit; ons lichaam is alleen ons instrument waarmee we ons manifesteren en niet iets om ons of anderen mee te identificeren. Politieke systemen die de mensen hiertoe reduceerden, zijn in onmenselijkheid ten gronde gegaan.

* * *

België: Federatie, Gewesten, Gemeenschappen

Voor de federale staat België geldt dat alle Belgen ongeacht hun taal *gelijkberechtigde staatsburgers* zijn. Niemand zal in ernst beweren dat Vlamingen en Walen **etnisch** verschillen. Maar het **culturele** gegeven dat we met drie taalgemeenschappen in één staat leven, hebben we terecht politiek vertaald naar drie Gemeenschapsinstellingen die *vrij* hun eigen weg gaan. Zij beheren de ‘persoonsgebonden’ materies. En aan de andere kant zijn er drie Gewestelijke instellingen ontstaan, in samenhang met de economische en infrastructurele, ‘grondgebonden’ behoeften van de regio’s in België.

Dit model geeft prachtige kansen voor het laboratorium dat België is, om én elkaar *vrijheid* te gunnen (de taalgemeenschappen) én elkaar (binnen de federatie) als *gelijkberechtigde* medeburgers te erkennen, ook al spreken er een aantal een andere taal. Om het plaatje met de drie idealen van de Franse Revolutie compleet te maken kan bovendien een rijker gewest *broederlijk* een ander, armer, bijstaan.

In de praktijk echter klinkt er heel wat tandengeknars in het labirint dat ons land geworden is. Maar dat is nog altijd beter dan gewoerschoten. Op zoek naar mogelijkheden om het Belgische model werkbaarder en meer conform de basisprincipes te maken, volgen hieronder enkele ideeën.

Een vrije cultuur ...

Als alle Belgen qua taal en cultuur werkelijk vrij zouden moeten kunnen zijn, zouden de Gemeenschappen niet aan de grond mogen gebonden zijn. De Franstaligen zouden hun cultuur overal op het Belgische grondgebied moeten kunnen beleven en daar de gewenste organen voor creëren: in de Brusselse rand én elders in Vlaanderen. Maar hetzelfde geldt uiteraard voor de Vlamingen in Wallonië!

Het territorialiteitsprincipe moet dus plaats maken voor het **personaliteitsprincipe**. Een aloude eis van veel Franstaligen, die echter maar zeer moeizaam op Waals grondgebied wordt toegestaan (nog steeds wordt het Vlaamse schoolje in Komen door de Waalse en gemeentelijke overheid alleen maar tegengewerkt).

Franstalige bibliotheken, scholen en culturele centra zouden mogen bloeien in Vlaanderen, en vice versa, beheerd en geïnspecteerd door hun *eigen* Gemeenschapsinstanties.

Zou Vlaanderen dan verder verfransen? Of Wallonië vernederlandsen? Beter zou zijn dat beide sterker twee- (en meer-)talig worden, dat beide de tweetaligheid van hun inwoners reeds van op de schoolbanken versterken.

Wellicht zal deze idee op grote weerstand stuiten. Het is denkbaar om, naast de taalgrensgemeenten, vooreerst de beide provincies Brabant of een nog beperkter gebied rond Brussel als proeftuin in te richten; het kleinste proefgebied zou kunnen bestaan uit de veelbesproken faciliteitengemeenten ...

In gemeenten die aldus een aanzienlijke anderstalige minderheid huisvesten, zou het **gemeentebestuur** absoluut tweetalig moeten ingericht worden en moeten alle burgers zich in hun eigen taal tot de lokale overheid kunnen wenden. Het krampachtig Vlaams proberen houden van de faciliteitengemeenten rond Brussel is mislukt; de taalvrede is het grootst in Drogenbos, waar een tweetalige partij aan de macht is en de taal dus nauwelijks nog een strijdpunt is. En sowieso hebben gemeentelijke bevoegdheden nauwelijks iets met taal te maken. Sinds de (Vlaamse) Voerense burgemeester zich op zijn eigenlijke taken concentreert en taalhoffelijk is voor zijn Franstalige burgers, is de rust er teruggekeerd.

Wat hierboven wordt voorgesteld, is een uitbreiding en normalisering van het principe van de 'faciliteiten' op basis van culturele en burgerrechten.

... met eigen beleidsorganen ...

Het was veelbelovend dat de Gemeenschappen in België hun eigen parlement kregen. Maar al gauw fuseerden in Vlaanderen Gewest- en Gemeenschapsregering en -parlement. In Franstalig België bestaan de twee nog apart, maar het Gemeenschapsparlement wordt vooral bevolkt door beroepspolitici. Dan is er ook nog het parlement van de Duitse Gemeenschap. Vaak klinkt de klacht dat 'de politiek', met zijn politisering en reglementitis, verstikkend werkt op de cultuur. Ook het onderwijs kreunt onder de decretenoverlast. Hoe zou het zijn als de Gemeenschapsparlementen en -regeringen weer consequent **onafhankelijk** zouden zijn van de Gewestelijke instanties, zoals het oorspronkelijk bedoeld was, ontvlochten van het overige politieke bedrijf? En als zij bevolkt werden door **vaklui**, zoals onderwijzensmen, kunstenaars, journalisten, wetenschappers, gezondheidswerkers enz. en in hoge mate bevrijd werden van partijpolitiek? Met eigen fiscaliteit? Zou dat geen totaal nieuwe dynamiek geven?

... verkozen door alle betrokkenen

De volksvertegenwoordigers in elk van de Gemeenschapsparlementen moeten dan verkozen worden door allen die het aangaat, dat wil zeggen door allen die zichzelf bij die Gemeenschap rekenen, waar ze ook wonen. En daarover beslist elke burger zelf, in vrijheid. Dit impliceert nationale, heel-Belgische kieslijsten voor de Gemeenschappen. Zo kan een Duitstalige Brusselaar zijn Gemeenschapsstem op een kandidaat voor het Duitstalige Gemeenschapsparlement uitbrengen, een Vlaming in Aarlen op een Vlaamse Gemeenschapskandidaat. Bij de beperktere keuze met de taalgrensgemeenten plus Brabant of een nog kleiner gebied rond Brussel als proeftuin voor tweetaligheid, zou de Gemeenschapskieskring navenant kleiner zijn. Maar hoe dan ook: meteen zijn de linguïstieke rechten van de Franstaligen in de faciliteitengemeenten van BHV gegarandeerd!

Het is ook denkbaar dat anderstalige nieuwkomers voor hun taalgemeenschappen (Turks, Arabisch, Engels, ...) eigen instellingen in het leven roepen, zonder daarom afbreuk te doen aan de drie oorspronkelijke taalgemeenschappen – waarin zij, terwille van hun thuiskomen in hun nieuwe land, best door zeer goed taalonderricht geïntegreerd worden.

* * *

Een federale staat ...

Als de federale staat in hoofdzaak de gelijke rechten en normen voor alle Belgen moet vastleggen, en als alle reeds gesplitste materies en nieuwe splitsingseisen tegen dit licht zouden worden gehouden, zou wellicht blijken dat we veel te ver dreigen te gaan ...

Geluidsnormen voor vliegtuigen, gezinsbeleid, buitenlandse handel, ontwikkelings-samenwerking, justitie ... het is steeds de vraag of deze zaken wel bij de bevoegdheden van de Gemeenschappen of Gewesten moeten horen. Vaak zouden zij het niet beter, transparanter en efficiënter doen dan de federale instanties. Bij de geluidsnormen is dat duidelijk het geval. Vooral moeten binnen de federale staat alle Belgen dezelfde rechten blijven behouden. Waarom zou een Vlaams kind een hogere kinderbijslag moeten krijgen dan een Waals? Altijd moet er over gewaakt worden dat er geen subnationaliteit binnensluipt die de gelijk-berechtiging van de Belgen ondergraaft, zoals de 'Vlaamse' zorgverzekering voor de Brusselse Vlamingen, en dat we de zaken niet nodeloos ingewikkeld maken.

... met echte federale verkiezingen ...

Als de Belgische staat zijn burgers respecteert, moet het federale parlement democratisch verkozen worden. Dat betekent dat voor de federale verkiezingen de partijen in heel België moeten kunnen opkomen, in één federale kieskring. De zusterpartijen aan beide zijden van de taalgrens kunnen hiervoor allianties aangaan en samen één lijst, zelfs één partij vormen. Ook eentalige partijen komen in het hele land op. In combinatie met een paar hieronder vermelde ingrepen zou dit voor gevolg hebben dat alle Belgen kunnen meebeslissen over het gewicht van pakweg PS- of Vlaams-Belang-politici in het federale parlement.

Meteen is een tweede angel uit het BHV-probleem gehaald: alle Belgen mogen voor de federale verkiezingen stemmen op de Vlaming of Waal of Brusselaar of twee- of meertalige Belg van hun keuze. Voor federale materies speelt de taal immers geen rol: het gaat erom de beste Belgische volksvertegenwoordigers in het parlement te hebben voor de zaken die alle Belgen aanbelangen, en het taalprobleem *structureel te neutraliseren* daar waar het geen splijtzwan hoeft te zijn!

... en een senaat als ontmoetingsplaats der Gemeenschappen

In dit beeld past een senaat, samengesteld uit niemand anders dan alle verzamelde gekozenen van de drie Gemeenschappen. Een reflectiekamer die waakt over de principes en de verdere verfijning van het Belgische federale model, een waakhond voor de gelijke toepassing van de federale regels in de verschillende Gewesten, een plek waar de drie Gemeenschappen elkaar permanent kunnen ontmoeten en inspireren, bovendien misschien een permanent ministerie van administratieve vereenvoudiging ...

* * *

Drie of twee Gewesten?

Terecht moet de vraag gesteld worden of het Brusselse Gewest wel bestaansrecht heeft. Het is er gekomen omwille van de *taaleisen* van de Brusselse Franstaligen: daar zij er de meerderheid vormen, moest Brussel een apart, tweetalig Gewest worden. Maar Gewestbevoegdheden hebben niets met taal te maken! Dagelijks blijkt hoe het bestaan van Brussel als apart Gewest het besturen ervan eerder bemoeilijkt: geluidsnormen, gewestelijk expressnet rond Brussel, arbeidsmarktbeleid en begeleiding van werklozen (die nog steeds nauwelijks over de Gewestgrens heen tot in Vlaanderen geraken, terwijl daar een tekort aan arbeidskrachten heerst) ... Brussel is geografisch en infrastructureel geheel ingebed in het Vlaamse Gewest. Waarom het er dan niet in opnemen? Meteen is dit dan een tweetalig Gewest geworden, of minstens een Gewest met een grote groep Franstalige inwoners. Dit vereist tweetalige Gewestelijke overheidsinstanties, op zijn minst voor de grote regio van Brussel en wijde omgeving, plus het taalgrensgebied. Dit is het derde element ter ontwijping van het BHV-probleem. *Een – uiteraard tweetalige – Brusselse agglomeratieraad*, verkozen volgens

principes waardoor de taaltegenstelling eveneens *structureel geneutraliseerd* wordt, zou de typisch grootstedelijke beleidsfuncties kunnen uitoefenen, in de Brusselse agglomeratie die wellicht groter zal moeten omschreven worden dan de huidige Gewestgrenzen. Ook de Europese instellingen kunnen hierin vertegenwoordigd worden.

Is Franstalig België Brussel dan kwijt? Terwijl wat taal betreft, Brussel met omgeving toch een soort Franstalig schiereiland binnen de Vlaamse zee vormt? Helemaal niet, want in het qua taalgevoeligheden geneutraliseerde federale parlement zitten ook Franstalige Brusselaars, via de Gemeenschappen en in de Senaat zijn de Franstaligen gerepresenteerd om het even waar zij wonen, en in de agglomeratieraad spreken ze hun (tweetalig) woordje mee.

* * *

De macht van de partijen, de macht in de partijen

Als op deze manier een ontvlechting van de verschillende beleidsdomeinen zou plaatsvinden zou de macht veel minder geconcentreerd zijn. Stel je voor, de bevoegdheid over onderwijs geheel los van het economische beleid. Of de macht in Vlaanderen verdeeld over drie parlementen: een Gemeenschapsparlement, een Gewestparlement en een aantal Vlaamse zetels in het federale parlement. Wordt dit onoverzichtelijk? Misschien is deze splitsing juist hetgeen we het meest nodig hebben. Want nu is de *macht van de partijen* onevenredig groot in vergelijking met het werkelijke gewicht dat 'de politiek' heeft en moet hebben in het maatschappelijke leven. Al wat cultuur is, functioneert het best als de politiek er zich zo weinig mogelijk mee inlaat; het economische leven is het meest dynamisch als de politiek zich beperkt tot het vastleggen en controleren van een minimum aan regels en het waken over de fundamentele rechten van alle burgers.

Ook *binnen de partijen*, die van onze democratie nu veeleer een participatie maken, is de macht ongezond geconcentreerd. Hoewel dit het kader van dit stuk overstijgt, trek ik tot slot toch een paar krijtlijnen. Het zou een radicale ommekeer betekenen als een aantal zaken werden afgeschaft: de lijststem, het gewicht van de plaats op de lijst, het systeem van de opvolgers, het heen en weer wippen van het ene parlement naar het andere; en als in het parlement werkelijk die mensen zouden verschijnen en blijven die de meeste stemmen kregen van de bevolking en de partijcenaakels daarin niet meer bepalend optreden.

Tenslotte zouden deze parlementsleden pas echt voor vol aangezien worden als alle stemmingen in de parlementen geheim zijn. Geen partijdiscipline en -tucht, maar keuzes op basis van een individueel oordeel, over alle en niet alleen ethische aangelegenheden. Partijen die als denktanks fungeren in plaats van als machtsbastions. Meerderheidsbesluiten die niet langs partijgrenzen lopen, op basis van verplichte partijstandpunten, en die de oppositie voortdurend machteloos maken, maar besluiten die door een meerderheid van de gekozenen als de beste aangezien worden.

Dit laatste stelt dan meteen het hele systeem van regeren met een aan partijen gebonden meerderheid, tegen de oppositiepartijen in, in vraag ...

Luc Vandecasteele, november 2007